

Arto Tukiainen

VTT, tietojärjestelmäsuunnittelija
s. 21.7.1970, väitös 6.9.1999

Vastaväittäjä: dosentti Mikko Salmela
Kustos: professori Timo Airaksinen
Kirjan otsikko: Etiikka ja filosofia. Eräiden Wittgensteinin näkemysten kritiikkiä

Filosofinen elämäni 1989–2009

Filosofian opinnoistani saan pääasiallisesti kiittää Esa Saarisen ja Thomas Wallgrenin aikalaiskriittisiä luentoja Helsingin yliopistolla vuosina 1989–90. Uutena valtiotieteellisen tiedekunnan opiskelijana ihmettelin kovasti, kuinka yliopistolla voitiin pitää opetuksena myös jotakin sellaista, millä oli henkilökohtaista ja laajaa maailmankatsomuksellista merkitystä. Odotin luentoja ahnaasti ja havaitsin, että elämäni olisi avarampaa, mielenkiintoisempaa ja mahdollisesti myös onnellisempaa, jos olisin filosofi. Ennen kaksikymmenvuotispäivääni vaihdoin pääaineeni taloustieteestä käytännölliseen filosofiaan. Sivuaineiksi valikoituivat sosiologia, taloustiede ja tilastotiede. Muiden muassa Durkheim ja Habermas kiinnostivat. Opiskelin antaumuksellisesti, ja jälkikäteen en muista ajatelleeni tuolloista talouslamaa ollenkaan. Kiinnityin suurempiin kuvioihin, halusin ymmärtää kaiken.

Valmistuin maisteriksi vuonna 1993, aiheenani yksilöautonomian käsite. Ilmeisesti professori Airaksinen piti tyylistäni, koska tarjosi minulle jatko-opiskelumahdollisuutta. En epäröinyt hetkeäkään. Rahoitusta järjestettiin Suomen Akatemiasta, ja sitä riittikin kolmeksi vuodeksi.

Laitoksen liberaali ilmapiiri mahdollisti kaikenlaiset kokeilut, ja väitöskirjani aihe vaihtui seuraavien vuosien aikana moneen kertaan. Kirjoitin satoja sivuja, jotka sitten hylkäsin. Joitakin artikkeleita sentään ehdin julkaista, aiheina muiden muassa Thomas Hobbesin näkemys val-

tiosta persoonana (1994), moraalisten tosiseikkojen olemassaolo jälkifilosofisesta perspektiivistä (1995), tajunnan subjektiivisuuden harha (1995) ja Richard Rortyn käsitys liberalismista (1997). Vuodet 1994–1998 olivat intohimoista totuuksien etsinnän aikaa laajalla rintamalla mielenfilosofiasta etiikkaan ja politiikan filosofiaan. Vuonna 1995 kävin opiskelemassa Belgian Gentissä, missä elin vapaaherran elämää vailla velvoitteita.

Vuosien 1995 ja 1996 aikana suhteeni akateemiseen maailmaan muuttui yhä etäisemmäksi ja leikkimielisemmäksi. Samalla minua alkoi huimata läpikäymieni filosofisten näkökulmien moninaisuus, ja tunsin Rortyn näkemykset ironiasta itselleni läheisiksi. Ironistihan arvelee, että kaikki kuvaukset itsestämme ja maailmasta ovat muuttuvia ja sattumanvaraisia. Hänen arvonsa ja periaatteensa ovat häilyviä – liberaalidemokraattisella Rortyalla eivät niinkään, mutta minulla kyllä. Tästä aiheesta kirjoitin noin kahdensadan sivun tutkielman, joka annettiin arvioitavaksi Wallgrenille vuoden 1996 lopulla. Sitten lähdin Panamaan lomailemaan.

Palattuani Wallgren tyrmäsi väitösaikenei, hän piti tutkielmaani roskana. Sama mies toisen kerran elämäni olennaisessa pisteessä. Tästä ojennuksesta olen hänelle vieläkin kiitollinen, sillä tieni oli harvinaisen steriili ja omahyväinen. Ilman hänen väliintuloaan olisin ehkä jäänyt jumiin peilitalooni, jossa todellisuudentaju on koetteilla.

Ironistisen vaiheeni tärkein perintö lienee usko uudenlaisten kuvausten voimaan kärsimysten lievittämisessä ja elämän ongelmien ratkaisussa. Epiktetoksen mukaan ihmisiä eivät kiduta niinkään itse asiat vaan heidän käsityksensä niistä. Useinhan käy niin, että kun ajatellaan katastrofia eri tavalla, se alkaa näyttää siunaukselta tai vähintään mahdollisuudelta.

Aloitin väitöskirjani jälleen kerran uudelleen, ja moninaisten mietiskelyiden päätteeksi keskityin millimetrin levyiseen kaistaleeseen, josta kuitenkin avautui monia polkuja: Wittgensteinin esitelmä etiikasta vuodelta 1929. Vuosina 1998 ja 1999 olin siviilipalveluksessa, ja näinä aikoina valmistui myös väitöskirjani, jonka sävy oli vakava, mutta ei skolaarinen eikä tieteellinen. Ilmeisesti teos oli vain vaivoin peitelty skandaali muun muassa sen takia, että ilmoitin pitäväni sitä monologina. Ymmärtääkseni kukaan ei olisi halunnut joutua sen kanssa tekemisiin:

se oli tuolloisen ilmaisutapani mukaan kuin omaa omituista lajiaan oleva koira, jota ei haluta mihinkään näyttelyyn. Esitarkastajiksi pyydettiin Heikki Kannistoa ja André Maurya. Maury ehdotti lisääaikaa, Kannisto vetäytyi vastuusta. Joidenkin korjausten jälkeen Sami Pihlström ja Arto Siitonen suostuivat esitarkastajiksi. Heidän avustuksellaan prosessi saatiin päätökseen syyskuussa 1999.

Väitöstilaisuudesta tuli koettelemus. Vastaväittäjäni oli aggressiivinen, enkä saanut esittää näkökantojani kunnolla. Illan pienimuotoisessa karonkassa jouduin toteamaan hänelle, että käsityksemme hyvästä väitöskirjasta ovat aika kaukana toisistaan. Luettuani vastaväittäjän kirjallisen arvion valitin havaitsemistani virheistä ja vääristelyistä tiedekunta-neuvostoon ja sen jälkeen yliopiston oikeusturvalautakuntaan. En varsinaisesti odottanut mitään parannusta arvosteluun, mutta halusin tyytymättömyydelleni ja sen aiheille virallisen leiman. Olen edelleen ylpeä teoksestani, ja allekirjoitan sen keskeisen sisällön. Wittgensteinin etiikkakäsitykseen suhtaudun vieläkin lievästi hymähdellen: sillä ei ole käytännön merkitystä, koska arvolla ei ole minkäänlaista suhdetta tosiasioihin. Mitä tahansa maailmaa eli elämää voi sanoa arvoltaan millaiseksi tahansa, kriteerejä ei ole.

Luontainen vetäytyväisyyteni ja uhmakas itsenäisyyteni olivat vaikeuttaneet väitöskirjaprosessiani. En halunnut asettaa itseäni alttiiksi lisäonnettomuuksille hierarkkisessa ja kilpailuhenkisessä akateemisessa ympäristössä. Lisäksi huomasin, että rahoitusmahdollisuudet akateemiselle työlle olivat kovin epävarmat, etenkin kun intressini olivat kaikkea muuta kuin tieteellisiä. Vuonna 1999 päätin ansaita rahani muualla. Onneksi olin aina ollut hyvissä väleissä tietokoneiden kanssa, ja vuonna 2000 siirryin ohjelmistokehityksen pariin, aluksi yksityisellä sektorilla ja sittemmin julkishallinnon palveluksessa.

En ole suinkaan lopettanut filosofista ajattelua ja toimintaa lähdettyäni yliopistolta. Voisin kai sanoa, että mitä vähemmän filosofia on ollut minulle ammatti, sitä tärkeämmäksi olen sen kokenut. Rahoituskysymyksen ratkettua olen voinut kirjoittaa vapaasti itseäni kiinnostavista asioista aivan kuin Seneca, Aurelius, Montaigne, Spinoza tai Schopenhauer. (Eihän filosofia ollut ammatti kuin pienelle osalle antiikin suurista nimistä, ja modernillakin ajalla monet parhaimmiston kuuluvista ovat olleet ammatiltaan jotain muuta tai eläneet pääomiensa varassa.) Ei

enää tarvitse yrittää uskotella haluavansa kulkea ”tieteellisen tutkimuksen eturintamassa”, vaan voi keskittyä filosofian varsinaiseen ytimeen sellaisena kuin sen näkee.

Ajattelen, että filosofian on autettava meitä elämään oikein ja kestävästi elämän moninaisia sattumuksia. Se on osittain terapeutista tai sielunhoidollista pohdiskelua ja harjoittelua, joka puhdistaa mielemmme häiritsevästä ajatuksista ja tunteista. Myös abstraktin tuntuisilla ajatuksilla maailman luonteesta voi olla eettisiä ja terapeuttisia ulottuvuuksia. Näiden näkemysten kehittämisessä tärkein innoittajani on ehkä ollut Pierre Hadot, jonka hienot tutkimukset filosofiasta elämäntapana kuuluivat vakiolukemistooni jo 1990-luvun lopulla.

Arvioidessani elämäni vuosia 1989–2009 havaitsen, että päälinja on ollut viisauden keskiöityminen. Sitä hain jo opiskeluvuosiinani, mutta niiden jälkeen suuntaus on ollut ilmeinen. Suurpiirteisesti ilmaisten tarkoitan viisaudella ymmärrystä siitä, kuinka voidaan elää ihmisiksi, välttää elämän pahimmat onnettomuudet ja tavoittaa siedettävä olotila, jolla jonkinlainen tyytyväisyys. Viisaus on olennaisesti joustavuuden, väistämättömien asiointilojen hyväksymisen, harkitsevuuden, kärsivällisyyden, armeliaisuuden, objektiivisuuden ja maailman intressittömän havainnoinnin kaltaisten hyveiden harjoittamista. En kuitenkaan väheksy viisauden fyysistä puolta, johon kuuluu terveyden ja nautintojen tavoittelu. Olen kirjoittanut aiheesta artikkeleita sekä suomalaisiin että kansainvälisiin julkaisuihin, alkaen *Ajatus*-aikakauskirjasta vuonna 2000. Vuodesta 1999 olen ollut mukana kansainvälisessä filosofisen praktiikan (philosophical practice, Philosophische Praxis) liikkeessä, jossa viisaudella on merkittävämpi asema kuin akateemisissa pyrinöissä.

Filosofian kaukaiseen historiaan sisältyvät hengen perusorientaatiot ovat minulle nyt läheisempiä kuin opiskeluaikoinani. Uskoakseni hyvin suuri osa filosofisesti keskeisistä, soveltamiskelpoisista ideoista ja harjoituksista esitettiin jo ennen Boethiuksen kuolemaa 500-luvulla. Filosofian hyveperinne on olennainen. Erityisesti stoalaiset, epikurolaiset ja kyynikot ovat kiehtoneet minua jo kauan, platonismia ja aristoteelista perinnettä unohtamatta. Esimerkiksi Senecan kirjeisiin ja tutkielmiin palaan aina uudelleen.

En ole laiminlyönyt opiskelujajointani periytyviä poliittisia ja mielenfilosofisia kysymyksiä, joiden katson kuuluvan viisauden tavoittelun piiriin. Suomalaisista ajattelijoista Pentti Linkola, Eero Paloheimo ja Osmo Soininvaara ovat minulle esikuvia, joiden varaan olen yrittänyt rakentaa omaa teknovihreää maailmanpoliittista katsomustani. Mielenfilosofiassa taas olen siirtynyt jo 1990-luvulta alkaen kohti monistista, asubjektivistista, antirealistista lähestymistapaa, johon olen saanut vaikutteita muiden muassa Schopenhauerilta, Machilta ja Pauli Pyrköltä. Materialismia, dualismia ja idealismia pidän karkeina ja naiiveina ajattelutapoina.

Oma elämäni ja oman sieluni hyvinvointi on minua kaikkein lähimpänä, siihen voin varmasti vaikuttaa. Jo väitöstilaisuudessa vuonna 1999 lectioni aiheena oli Wittgensteinin huomio, että filosofia on oman näkemyksen reflektointia ja työstämistä. Jos pystyn auttamaan muita eteenpäin, olen iloinen. Hyödyllisen vaikutuksen todennäköisyys on kai suurimmillaan yksityisissä keskusteluissa, joissa voin ottaa huomioon toisen ihmisen erityisen tilanteen ja ajattelutavan. 2000-luvun alussa pidin filosofista vastaanottoa, jonka yleistavoitteena oli asiakkaiden ajatusten selvittäminen ja uusien näkökulmien etsintä. Lopetin vastaanottoni pian, koska mielessäni ei ollut tarpeeksi selvää ja tarkkaa ideaa sen tavoitteista ja menettelytavoista. Uskon näkemykseni kypsyneen, ja olen jo jonkin aikaa suunnitellut vastaanoton uudelleenavausta.

Tuskin olisin näinkään rauhallinen ja tyytyväinen, ellen olisi alkanut opiskella filosofiaa. Myös päätökseni ryhtyä tekemään väitöskirjaa oli varmasti oikea. Prosessi oli toisinaan rasittava, mutta se antoi minulle kosolti valmiuksia autonomiseen filosofiseen elämään.